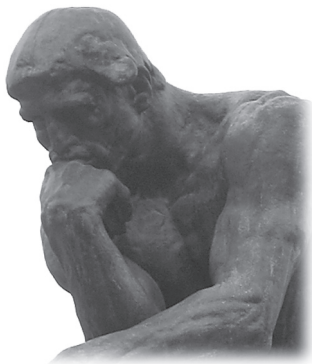

*Denken?
Is dat nog nodig?*

Gepubliceerd door uitg. Rudolf Steineracademie vzw
Nachtegalstraat 8 , B-2000 Antwerpen
T 03/237 87 10
E info@rudolfsteineracademie.be
W www.rudolfsteineracademie.be

*De publicatie van dit boekje werd mogelijk
gemaakt dankzij het
Fonds voor geesteswetenschappelijke publicaties
en zijn schenkers*

Denken? Is dat nog nodig?
werd gemaakt in samenwerking met
de faculteit VERBEELDING van
de Universiteit voor het Algemeen Belang,
om uit te delen op de Cultuurmarkt van Antwerpen

© 2007, Christine Gruwez & Werner Govaerts

cover & lay-out: Thomas Samaras
foto cover: Werner Govaerts
druk: Godefroit, Antwerpen

wettelijk depot: D 2007/8624/2

Statement als woordje vooraf

Er bestaan veel misverstanden over cultuur. Een hoofddoek dragen bijvoorbeeld, of naar de nieuwste Tarantino-film gaan kijken – het wordt allemaal cultuur genoemd.

Ten onrechte!

Cultuur – als tegenpool van ‘natuur’ – is iets wat je als mens zelf creëert. (Terwijl ‘natuur’ al datgene is wat zich rondom je bevindt, wat op je toekomt, wat je toevalt.) Cultuur vereist dus productiviteit, zelfwerkzaamheid.

De hele discussie over het vergroten, verbreden en bevorderen van cultuurparticipatie is een dwaze vergissing, een peperduur non-event. Participeren doet namelijk iedereen, willen of niet. Wie tv kijkt, participeert. Wie een hoofddoek draagt, participeert. Wie op het net surft, participeert.

Met alle geweld – én centen – mensen naar theaters, musea en volkshogescholen willen jagen, is een elitaristische besogne om de eigen smaak via politieke bevoogding aan de hele bevolking op te dringen. Met cultuur heeft het evenwel niet veel te maken ...

«Cultuur kun je alleen maar produceren, creëren, nooit conserveren, bewaren of redden. [...] Noch cultuur noch liefde kunnen worden gered, zelfs niet door de politie.»

Jens Bjørneboe

Cultuur ontstaat *tussen mensen*, daar waar er ruimte voor is. In onze kapitalistische maatschappij kost zo'n ruimte geld. Alles kost immers geld. Maar dergelijke ruimte *krijgt* helemaal geen geld. Want ze brengt niets op. Ze is niet becijferbaar. De return on investment is zo mogelijk nog onduidelijker dan bij opera en moderne dans.

Moge dit cadeauboekje een uitnodiging zijn om zelf aan het werk te gaan. De eerste stap daartoe gebeurt tussen de twee oren. Niet overtuigd? Eerst lezen en dan nog eens iets zeggen a.u.b.

1. Al eens nagedacht over denken?

Met denken is het als met een aantal andere dingen in het leven! (En lang niet van de onplezierigste!) Je kunt er heel wat commentaar op hebben. Je kunt met een stuk of wat idées fixes geplaagd zitten. Je kunt je behoefte aan een complex op het denken hebben geënt. Je kunt ook aan *De Denker* van Rodin herinnerd worden. En die zit er bepaald niet vrolijk bij. Eerder met de uitdrukking van iemand die zonet een deel van de planeet voor zijn ogen heeft zien verdwijnen. Wat hem blijkbaar tot sombere gedachtegangen inspireert ...

Maar wat ook je favoriete vooroordelen en dooddoeners zijn ten opzichte van het denken, ook hier geldt de enig zaligmakende vuistregel dat je het er over kunt hebben zoveel je wilt, maar dat het er nu eenmaal op aankomt het ook te *doen*. Al was het maar één keer!

Maar dan komen de tegenwerpingen:

Doen? Wat valt er daar te doen? Gedachten *heb* je. Ze waaien naar je toe, of niet? Je krijgt ze nog niet eens van je afgeborsteld als je dat wilt.

En verder: “al was het maar één keer?” Er valt gewoon niet te stoppen met denken! Is dit niet precies het probleem? Die molen al die tijd in je hoofd? En, die gaat maar door, die gaat maar door?

Niet denken, dat zou pas iets zijn. Of eens echt iets gaan *voelen*. Voelen, weet je wel. Maar denken! Denken is een plaag.

Wellicht. Kan zijn. Maar er is maar één manier om van deze plaag af te komen: te denken!

Maar wat is denken dan?

2. Denken is niet hetzelfde als het hebben van gedachten

Gedachten (noem het ook begrippen, voorstellingen, enzovoort), daaronder valt te verstaan datgene wat kant en klaar in het bewustzijn opduikt. Er is niets mis met een gedachte. Tenminste, als je er iets weet mee aan te vangen. Zo niet hebben gedachten de neiging zich volgens vaste patronen te hechten aan allerlei ervaringen die we aan een stuk door opdoen.

Het hebben van gedachten is oorzaak voor die haast niet te slopen berg van vaste denkpatronen, verroeste opvattingen, verzilverde opinies. De wereld staat er bol van! Met de nadruk op stáán. Niets is zo statisch als het cordon van voorgevormde meningen, die op geen enkel ogenblik nog worden getoetst, maar kant en klaar voor consumptie uit de kast worden genomen, hoogstens nog eens opgewarmd in de microgolf van ons brein om dan zelfgenoegzaam te worden opgepeuzeld. Misschien nog aangemaakt met behulp van enkele smaakmakertjes, zoals een klein sensationeel sausje of een mini-onthulling sur-les-bords.

3. Denken is niet hetzelfde als het binnenflitsen van ideeën

Alhoewel. We komen in de buurt. Het flitsachtig optreden van ideeën in het bewustzijn heeft tenminste al dit dat we er het terrein van het kant-en-klare mee verlaten. Hier gebeurt tenminste iets! En wat een gebeuren! Dit is van een ander gehalte dan opgewarmde kost. Niet zonder een zeker geraas en gedrang baant zich een idee haar weg naar het bewustzijn en deelt zich daar mee met een onmiskenbare kracht. De kracht van dit binnenbreken noemen we een flits.

De gelukkige uitverkorene van dit gebeuren weet in de regel wel meestal niet zo goed waar deze idee vandaan komt. Of hoogstens kan hij er een verhaal aan vastknopen van lange dagen, weken soms dat hij rondliep en broedde over iets. En plots: het licht flitst aan! Ja, nú ziet hij het! Nu weet hij het! Helaas, niet zelden houdt dit spannende gebeuren ook daarmee op. Het vervluchtigt weer. Tot een volgende inslag!

Het moment van inslag is voorbij. En zelfs de herinnering eraan kan verbleken. Een iets is zeker: wie of wat hij ook moge aanroepen of bezweren, een dergelijke ideeënflits laat zich niet afdwingen. In afwachting van een nieuwe inslag moeten de kant-en-klare gedachten het dan maar weer overnemen.

4. Denken is een oefening in het vertragen

Vertragen? Hoezo vertragen? Is denken niet sneller dan het licht? Klopt. Maar het vertragen van deze flits, dat is precies 'denken'. Al ooit eens wat te snel in een slede of voor mijn part in een ander voertuig van een helling naar beneden gesuisd? En onderweg proberen te vertragen? Dan weet je hoeveel kracht 'denken' vereist. Hoeveel 'doen' daaraan te pas komt.

Als een idee binnenflitst met die trefzekerheid van het juiste, dan is er een ongehoorde concentratie van kracht nodig om dit binnenflitsende op de juiste manier tot vertragen te brengen. Want enkel doorheen het vertragen lijft zich de idee in. Dit wil zeggen: ze kan zich incorporeren in de reeds bestaande en gegeven wereld, in de wereld van het geworden. Die tevens de wereld is van de kant-en-klare gedachten, het bij uitstek geworden.

5. Help! We kunnen niet meer denken!

En we kunnen dit niet meer op tweevoudige wijze: we kunnen niet meer denken omdat we ons (soms ook razendsnel) bedienen van de kant-en-klare opinies en gedachten die in onze cultuur al voorgevormd voor de consumptie klaar zijn gemaakt. Ze liggen voor het grijpen. Het allergrootste deel van wat aan cultuur wordt geproduceerd, is weer maar eens een andere manier om deze kant-en-klare gedachten in elkaar te passen en te herstructureren. Maar de bouwsteentjes blijven onveranderd. We zijn lego-spelers die het niet meer kunnen laten. Er komt nooit meer iets nieuws in het spel. Alleen, met steeds dezelfde steentjes, weer eens een ander bouwsel. God, hoe vervelend is dit op de duur!

We kunnen anderzijds ook niet meer denken omdat we bij momenten gebombardeerd worden door flitsachtige ideeën, die ons koortsachtig maken en ons opzadelen met de drang om er iets mee te gaan doen. De schijnwerpers worden aangezet. Het tromgeroffel van de vernieuwing weergalmt. Er wordt geapplaudiseerd. Dat wel. Maar te vroeg. Te vaak. En alras vergruizelt dit schitterende spektakel en laat een bittere nasmaak voor wie er middenin stond en het grote vergeten voor alle anderen.

6. *Wat denken dan wel zou kunnen zijn?*

Denken is het uitoefenen van soevereiniteit. Daardoor wordt meteen duidelijk dat het niet om het even is waarover je denkt. De talloze grotere en kleinere problemen, vragen en ervaringen, waarover we onze gedachten laten gaan, vragen vaak ook niets anders dan precies dat.

Maar als het komt tot denken, dan is er steeds een gerichtheid, een betrokkenheid mee in het spel. Deze gerichtheid geeft de richting aan waarin je denkend kijkt en de betrokkenheid maakt dat dit alles je inderdaad aangaat.

Denken kan aldus een vorm van passie worden. En in ieder geval zit verlangen mee aan de oorsprong ervan. Verlangen naar kennis, verlangen naar het beter, juist, dieper vatten van een idee, verlangen naar werkelijkheid. En het is verlangen dat je tot denken brengt en je ertoe brengt het flitsachtig opduiken van een idee zo te vertragen dat het tot je eigenste doen wordt.

Wie zei daar weer dat denken een koude bedoening was? Met gedachten bouwsels construeren, zoals met legostenen, ja dat valt onder de categorie 'koud'. Maar dat is nog lang geen denken!

7. De klank van het denken

Iedereen heeft al wel eens gehoord of gelezen dat de afzonderlijke tonen nog geen muziek vormen. De muziek ontstaat in de tussenruimte, in het interval.

Zo ook is een blokkendoos vol gedachten niet voldoende opdat er van denken sprake zou zijn. Iemand moet tussen de 'blokken' verbindingen scheppen, vonken slaan, nieuwe sporen ontginnen.

En dat is geen automatisch aflopend proces, net zomin als de blokken dit voor zichzelf zouden kunnen gaan doen. Dit vraagt om een punt waar creativiteit en openheid samenkomen. Een onvoorstelbaar grote zin om al deze gedachten te leren kennen en ze in nieuwe constellaties te doen *léven*. De consument van de kant-en-klare-gedachten-blokkendoos wordt tot producent.

Dit punt is de menselijke geest. Dit productief worden is denken. Ideeën die op deze manier tot leven kunnen komen, worden werkzaam. Ze worden muziek.

8. *Who is afraid of Virginia Woolf?*

Sinds het productieve denken zijn intrede heeft gedaan, is er altijd wel een soort omzichtigheid geweest tegenover deze mogelijkheid. In het onderwijs staat het reproducerende denken op de eerste rij. Het is nog steeds belangrijk te kunnen weergeven wat iemand anders heeft voorgedacht. Die het op zijn beurt ook weer van een voorganger had, enzovoort.

Tenminste twee kanten zitten aan deze ongemakkelijkheid ten overstaan van het denken vast. Werkelijk denken, met alle verlangen en passie waarmee dit blijkbaar gepaard gaat, bevrijdt je uit het louter consumeren van gedachtegoed. Wie denkt, emancipeert zich uit zijn consumptiepatronen. Wie niet langer louter consument is, is tezelfdertijd steeds meer immuun voor drukkings- en beïnvloedingsstrategieën. Hij wordt tot iemand misschien, die alleen nog zijn gedacht doet! En dit is wel lichtelijk iemand anders dan de denker van Rodin (die overigens bedoeld was om boven op de Hellepoort te prijken)!

Aan de andere kant wordt door werkelijk denken ook een emancipatie van de ideeën bewerkstelligd. Ook de ideeën zitten gevangen in de blokkendoos van de voorgeschreven consumptiegedragsregels. En door cultuur te subsidiëren op de manier waarop het tot nog toe is gebeurd, is het deksel op deze doos dichtgecementeerd. Maar ideeën willen weer kunnen leven.

9. Denk! Durf!

Het zal nu zowat 250 jaar geleden zijn dat Kant schreef: “Durf te weten. Aude sapere!” Op een bepaalde manier hield Kant de blokkendoos al klaar, verstopt achter zijn rug. Niettemin is de oproep al dan niet los van Kant krachtig genoeg om van zich te laten horen. En in ieder geval zijn zowel voor als na Kant ettelijke vrije geesten op alle mogelijke manieren gedwarsboomd geworden, omdat ze durfden denken.

Nu zijn het tijden van ‘political correctness’. Dat komt erop neer dat mensen zich verplicht voelen iets anders te zeggen dan wat ze denken. Dat geldt voor kranten en tijdschriften, maar ook voor scholen en verenigingen, zelfs voor academische milieus. En al helemaal voor het politieke toneel. Zonder dat het een wet is, komt het haast neer op een verbod op het denken zelf.

Wat een ongelooflijke rijkdom wordt zichtbaar voor het geestesoog als je dit alles even wegdenkt, als in elk gesprek opnieuw naar het wezenlijke van de zaak kan worden gespit. Als het zelf geproduceerde denken weer uitgesproken kan worden. Daarvoor is het hoog tijd dat het denken opnieuw kan worden ervaren als een van de meest intense, warme, hartstochtelijke menselijke bezigheden.

10. De laatste bezwaren

Onwennigheidsverschijnselen tegenover het denken kun je het best vergelijken met de onwennigheid van de kandidaat-zwemmer aan de rand van het zwembad. Wat is het water koud! In het beste geval kan een in het water getipte grote teen dit alleen nog bevestigen. Brrrr! Te koud! Daar waag ik me niet in! Het water is te koud. Alleen een forse duw en een fikse plons kunnen nu nog redding brengen. Twee zaken leren die alvast: 1. Het water is koud, en 2. Ik heb het lekker warm!

Hoe dit te rijmen valt? Simpel gezegd: ik ben van consument producent geworden. Een consument verwacht van het water dat dit hem warmte biedt. Een producent weet dat het water koud is, maar dat hij het is die warmte voortbrengt. En hoe meer je als zwemmer nog in de kinderschoenen staat, hoe groter de productie aan warmte. Reken maar!

Wat te doen aan de machteloosheid waarvan we allemaal slachtoffer zijn?
Is er een mogelijkheid om je uit het toeschouwersschap te bevrijden?

In dit boek – dat tegelijk een *denkboek* en een *doeboek* is – beschrijft

Christine Gruwez

een weg om 'tijdgenoot' te worden in vijf stappen, uitvoerig toegelicht.

**een boek van Christine Gruwez
om in onze tijd overeind te blijven**

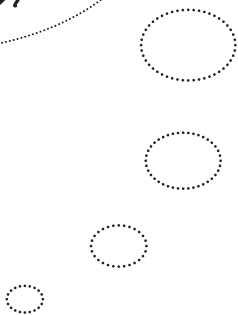
ISBN: 978 90 77611 045

verkrijgbaar in boekhandel De Kleine Prins, Scheldestraat 77, 2000 Antwerpen
of via bestelling:

info@rudolfsteineracademie.be of 03/237 87 10

prijs: 18,00 euro (+ verzendingskosten)

*Daar moet ik
nog even over
nadenken*

Dit boekje krijgt u cadeau.